

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертацията на **Надя Цанкова Наумова**
„Когнитивен подход при изследването на неличната форма Ving в английския език”
за присъждане на образователната и научна степен Доктор

Тема на рецензирания дисертационен труд са т.н. ing-форми в съвременния английски език. Тези форми са интегрирани в парадигмата на глагола и играят важна роля в изразяването на аспектуални и темпорални значения, като същевременно имат и самостоятелни употреби като опорни думи на подчинени синтактични конструкции. В тези случаи те клонят към прилагателни или към съществителни имена, като същевременно остава нещо и от глаголната семантика на основата. Въз основа на синтактични и семантични особености в различните употреби на тези форми традиционната граматика различава между сегашно причастие, герундий и отглаголно съществително. В по-ново време те се обединяват по формален признак в една единствена ing-форма. В този край на скалата от английските форми на -ing, който е най-отдалечен от глаголността, са пълноправните съществителни и прилагателни имена със същия суфикс, където той е вече словообразователен. Дори и те обаче запазват в някаква степен връзката си с глаголната основа (съществуваща или потенциално производима по обратна деривация). Би могло да се помисли, че за един толкова подробно изследван език като английския трудно може да се каже нещо ново по отношение на тези форми и техните употреби. Авторката на рецензирания труд обаче правилно посочва, че липсва единно принципно обяснение за различните употреби на ing-формите и за връзката между тях. Събирането в едно на съществуващите фрагментарни изследвания не би довело до холистично виждане, не на последно място поради теоретичния разнობой в подходите. Търсенето на инвариантно значение не е чуждо на някои езиковеди още от времето на структурализма, като различните употреби се обясняват чрез взаимодействието на инвариантното значение с контекста и с лексикалния пълнеж, в който граматическата форма се реализира. Такъв подход е съзвучен и с днешния когнитивизъм в езикознанието. Наумова убедително аргументира избора на темата на дисертацията си. Валидността на този избор се потвърждава и от една неотдавнашна статия за значението на английското сегашно причастие на белгийските автори Хенрик де Смет и Лисбет Хейверт, публикувана в сп. *English Language and Linguistics*, цитирана и в рецензирания труд. Освен чисто теоретичните доводи за избора на тази тема, съществуват и практически съображения, произтичащи от реалните трудности при

преподаването на *ing*-формите в чуждоезиковото обучение по английски език, както и при превода. Намирам, че темата на дисертацията е сполучливо избрана и представлява сериозно предизвикателство и за опитния езиковед.

Дисертацията има ясно формулиран обект и предмет на изследването, цели и задачи, както и работна хипотеза. Емпиричният материал, на който стъпва изследването на Наумова, включва два вида корпус. Това е най-напред собствен корпус ексцерпиран от пет книги, три от които са художествена проза, един сборник есета (медийно-разговорен език) и един технически текст, плюс множество примери, извлечени от два авторитетни електронно достъпни корпуса: Британския национален корпус и BYU-BNC. Нямаме данни за количествените измерения на корпуса, с който работи Наумова, а методиката на неговото съставяне не позволява статистическо изследване на относителния дял на различните типове употреби, както и на тяхната дистрибуция в различни жанрове и видове дискурс. Това е едно от ограниченията, които Наумова си е поставила и които биха могли да бъдат предмет на по-нататъшни изследвания. Авторката се съсредоточава върху качествените, същностни характеристики на анализирани конструкции и на тяхното тълкуване от страна на носителите на езика. Би трябвало да приемем това ограничение, като се има предвид големият обем на изследването и в този му вид, както и очевидният факт, че не е необходимо да се очаква от една „малка“ докторска дисертация да изчерпи темата си в абсолютно всички нейни аспекти. Работата на Наумова е разгърната в 270 стр. много плътен текст, който лесно би нараснал чувствително при едно друго графично оформяне. Що се отнася до корпуса, той предоставя изобилие от подходящи примери, които илюстрират различните типове употреби на анализирани конструкции. Източникът на всеки един от примерите е посочен, което дава възможност да се съди и за неговата жанрова характеристика.

Анализът на Наумова е прецизен и задълбочен. Изследват се сложните взаимодействия между граматическата форма, семантиката на глаголната основа, лексикалното значение на глагола, синтактичната функция, а когато е необходимо и по-широкият контекст и прагматиката на конкретната употреба. Разкрива се общото, схематичното в различните употреби, както и неговата конкретизация и видоизменяне в отделните случаи. Изпъкват разликите между *ing*-форма и инфинитив в случаите, когато техните употреби се доближават, което има и практическо значение за тяхната по-нюансирана и правилна употреба. Анализът на самата *ing*-форма допринася и към изследването на аспектуалните значения и темпоралните отношения в аналитичните

конструкции, в които тези форми участват. Авторката се позовава на обилна литература, включително и най-нова, която добросъвестно цитира. Към доводите и интерпретациите на чужди автори по отношение на диахронния поглед към *ing*-формите се прибавя и препратка към граматиката на М. Минков (1958), който освен шекспировед от световна класа е и отлично подготвен езиковед германист. В прегледа на цитираната и коментирана литература е включено и контрастивното изследване на Г. Пенакова върху неличните глаголни форми в английския и българския език (1999), което обаче е направено от други теоретични позиции и не отменя необходимостта от трактовката на Наумова. Липсва препратка към и коментар на студията на Б. Алексиева „Подчинени предикативни единици в английски и български език” (1977, 2010), която също има пряко отношение към темата. В интерес на истината и частично оневинявайки Наумова, трябва да признаем, че този пропуск не беше посочен при вътрешното обсъждане на дисертацията.

Наумова избира да работи в парадигмата на когнитивната лингвистика и по-специално, когнитивната граматика на Ланакър, съчетана с някои идеи от конструкционната граматика и когнитивната лексикална семантика. Макар и възникнала като реакция срещу формалните лингвистични теории, когнитивната лингвистика вече има много развита концептуална и терминологична система, която се отличава с висока степен на абстрактност и чието усвояване изисква значително усилие. Затова и дисертацията на Наумова не е лесно четиво. Трябва да се признае на авторката, че е овладяла един сложен теоретичен апарат и борави с него много свободно. В случая не става дума за повърхностно и декларативно следване на когнитивната мода посредством използването на само някои от по-лесно достъпните положения и похвати, а за възприемане на дълбоката същност на когнитивизма, която очевидно допада на нашата авторка. Бих казал, че тя е извършила един подвиг, като се е добрала до по-голямата част от релевантната литература, включително и най-новата, усвоила е идеите в нея и доказва, че може самостоятелно да ги прилага. Това тя е извършила при неблагоприятните условия на различни ограничения, при които повечето от нас работят и които силно затрудняват набавянето на нужната литература и пътуванията за преки контакти с колегите, работещи в съответната област.

Работата на Наумова е теоретична, което само по себе си трябва да се приветства, но тя има потенциал за приложение в практически дейности като преподаването на английски като чужд език. Обяснителната сила на нейния анализ позволява по-смысленото представяне на материала, като се използват в олекотен и по-

достъпен вид някои от основните понятия на когнитивизма (например, *зуминг, гранулираност, фон и фигура, прототип*). Преводът на много от конструкциите с *ing*-форми също създава немалко затруднения, дори и по отношение на правилното разбиране на английския текст. Подробното, детайлно описание на различните употреби на тези конструкции, предложено от Наумова, ще спомогне за преодоляването на тези трудности и може да се използва при обучаването на преводачи. Друга посока, в която темата на Наумова се разклонява е областта на езиковите контакти и по-точно заемките от английския език, сред които има много завършващи на *-инг*. Виж в това отношение и една моя статия в сп. *Български език* (2012, кн.1, 51-59), озаглавена „Има ли в българския език наставка *-инг*?“, която зачеква само един аспект от този проблем.

Дисертацията е организирана в пет глави включително традиционните увод и заключение. В Увода (7-22) е формулиран проблемът и е аргументирана неговата значимост, дискутират се изборът на методология, обхватът и ограниченията на изследването, характерът на анализирания материал. Прави се и общ критичен преглед на съществуващите изследвания по темата. Части от критичния анализ на конкретни положения, изказани от други автори, естествено намират място в другите глави на дисертацията, най-вече четвърта, където се навлиза в детайлите на съответната проблематика. Втора глава (23-60) излага същността на когнитивния подход, във вида му възприет от авторката, както и начина, по който той ще бъде приложен в дисертацията. Тази глава има и познавателно-образователна стойност, но най-вече въвежда в методологията на изследването. Възприети са тезисни положения на Ланакър относно *ing*-формата, които служат като основа за подробна и конкретна разработка в аналитичната част на дисертацията. Наред със специфично когнитивистките категории, прилагани в анализа, централни тук са и по-общодостъпните идеи за промяната/ избора на гледна точка и на фокуса на внимание, за сцена, събитие, действие и предмет. Интерес представлява въвеждането на термина “въплътен глагол” (*embodied verb*), който експлицира достъпа на наблюдателя до възприеманата сцена, както и идеята за предизвикана емоция. Нова, но и донякъде спорна ми се вижда тезата за сливане на субекта на изследване със субекта на наблюдение/концептуализация... Трета глава (61-132) съдържа компонентен семантичен анализ на *ing*-формите в духа на избраната методология. Тук се работи предимно на лексикално и на фразово равнище. Четвърта глава (133-249) е посветена на потенциалните комуникативни значения на изследваната форма, като по този начин

се навлиза и в сферата на прагматиката, нещо почти неизбежно за едно модерно езиковедско изследване, което поставя в центъра си въпросите на значението. Последната заключителна глава (250-262) излага изводите, представя приносите на авторката и възможните теоретични и практически приложения на дисертационния труд.

Дисертацията е снабдена и с изчерпателен списък на използваните съкращения (с. 6), библиография от 142 цитирани заглавия, само 7 от които на български език. Последното обстоятелство се обяснява от липсата на достатъчно разработки по темата, както и от факта, че и българските автори-англицисти пишат предимно на английски език. Шестте публикации на авторката по темата на дисертацията не са включени в библиографията, което според мене не е оправдано, а са посочени в отделна справка и в автореферата. В дисертацията са включени и 15 схеми и фигури, които допринасят за нагледното представяне на дискутирания материал.

Приносите на дисертацията, формулирани в шест точки и от авторката (с. 261-262 и в Автореферата), могат да се сведат до следното: достигане до непротиворечив, цялостен модел за анализ и обясняване на същността на *ing*-формите в духа на когнитивната лингвистика; прилагането на този модел в анализа на езиковия материал от корпуса и представянето на резултатите от този анализ; доразработване и конкретизиране на аналитичния апарат на когнитивната лингвистика чрез добавянето на нови понятия и термини като *експлицитна въплътена субективност*, *въплътени глаголи*, *предизвикана емоция*. По-подробното представяне и коментирание на някои от конкретните приноси, посочени от самата авторка, би изисквало дълбоко навлизане в аналитичния апарат на когнитивната лингвистика. Намирам предложените възможности за теоретични и практически приложения на постигнатото в дисертационния труд за убедителни. Що се отнася до практическите педагогически приложения, в тази насока е необходимо да се извърши още работа за превеждането на теоретичните идеи в практически рецепти за действие. Може да се препоръча на авторката в отделни публикации да представи достигнатите от нея резултати в по-популярен вид, достъпен за по-широк кръг от читатели, които не са посветени в тънкостите на когнитивната лингвистика, за да могат тези резултати да намерят полесно приложение в дейности като чуждоезиковото обучение и превода.

Авторефератът на дисертационния труд представя подробно (в цели 60 страници), пълно и вярно изследването и получените резултати. Тук Наумова е трябвало да се пребори и с липсата на установена терминология на български език за

понятията на съвременната когнитивна лингвистика. В това отношение тя е била улеснена от новоизлезлия *Речник на понятията и термините в когнитивната лингвистика* на М. Пенчева. В отделни случаи Наумова не го следва докрай, като проявява самостоятелност и намира някои по-подходящи решения. Като цяло авторката се справя много успешно с трудността да се пише на български език по тази тематика и е устояла на изкушението да тръгне по най-лекия път на поголовно използване на чуждици. Един от редките примери тук е чуждицата *флексибилен, флексибилност* (> ? *гъбкав, гъбкавост*) (Автореферат, с. 2), която дори не е и термин. Допусната е и малка техническа неточност в схемата на стр. 6. Авторефератът е снабден с подробна библиография от 42 заглавия.

Следва изрично да се подчертае и отличният английски език, на който е написана дисертацията. Положителен момент и фактът, че Наумова е взела предвид преобладаващата част от критичните бележки и препоръките, направени на вътрешното обсъждане на дисертацията, което се е отразило благоприятно на окончателния вариант, представен за защита.

По моя преценка дисертацията на Надя Наумова напълно отговаря на изискванията за една "малка" докторска дисертация. Авторката предлага едно много подробно и солидно изследване на избраната от нея тема, осъществено с модерна методология, изследване, с което всеки работещ по тази тема оттук нататък ще трябва да се съобразява. Направените критични бележки не са от естество, което да поставя под съмнение успешното осъществяване на задачата, която Наумова си е поставила. Затова без колебание давам гласа си за присъждането на кандидатката на образователната и научна степен "Доктор по филология" по научната специалност „Германски езици (английски език)“, с шифър 05.04.20.

Юни, 2012 г.

Доц. д-р Христо Стаменов

